

İTİLÂF DEVLETLERİ'NİN İSTANBUL'U RESMEN İŞGALİ VE FAALİYETLERİ

Dr. Ş. Can ERDEM*

ÖZET

İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgal edilmesi asayiş problemine yol açtı. Özellikle müttefik askerleriyle azınlıkların davranışları bu sorunu körükledi; Meskenlere el koyuyorlar, Türklere hakaret ediyorlar, değerli eşyalarını gasp ediyorlardı. Ayrıca halkın, bayrak, ezan gibi kutsal değerlerine de saldırıyorlardı. Posta paketleriyle yurtdışına 'sikke' ve külçeler halinde altın da kaçırıyorlardı.

Bu makale, işgalcilerin İstanbul'un asayişini bozan faaliyetlerini, Osmanlı arşiv belgelerini kullanarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

İstanbul, işgal, asayiş, azınlıklar, İtilâf Devletleri.

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

THE OFFICIAL OCCUPATION OF İSTANBUL BY THE ALLIES AND THEIR ACTIVITIES

ABSTRACT

The official occupation of İstanbul on 16 March 1920, brought about "public security problem". Especially, behaviours of the soldiers of Allies and the minorities expanded this problem; They were seizing dwellings, insulting to Turks and usurping the valuable things of them. Also they were assaulting the sacred values as flag and azan. Stealing "sikke" and gold abroad by post packets.

This article is aiming to put forth the "public security problem" utilizing from the Ottoman archive documents.

Key Words

İstanbul, Occupation, Public Security, Minorities, Entente States.

İstanbul, 16 Mart 1920'de İtilâf Devletleri'nce resmen işgal edilmişti. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, sabah erkenden Sadrazam Salih Paşa'ya bir nota vererek saat 10'dan itibaren İstanbul'un işgal edileceğini bildirmişlerdi¹. Notanın ekinde, İstanbul'un Müttefik devletlerin askerî işgali altına alınacağı, Müttefik askerî makamlarının, müttefik yüksek komiserleri namına şehrin işgali için gereken bütün askerî tedbirlerin uygulanmasını sağlayacakları, buna göre; Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinin işgal edileceği, buralardan verilecek emir ve tebligatların kontrol ve sansüre tabi tutulacağı, posta, telgraf ve telefonun kontrol altına alınacağı², polisin de sıkı bir kontrole tabi tutulacağı, sükûn, nizam ve asayişin muhafazası için gereken bütün nizamnamelerin düzenleme, duyurma ve uygulamasının işgal kuvvetlerince sağlanacağı vurgulanıyordu³.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı Doğu Masası memurlarından W.S. Edmonds'a göre, "Türklerin akıllarını başlarına getirmek için tek çare İstanbul'un işgal edilmesi"yd⁴. ABD'nin Londra büyükelçisi Davis'in Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 6 Mart 1920 tarihli bir telgraf işgal kararının aynı tarihte Londra'daki müttefik konferansında alındığını gösteriyordu⁵.

Sadrazam Salih Paşa⁶ ise verdiği bir karşı notayla işgali protesto ediyor, Anadolu hareketinin idarecileri veya mensupları tarafından yapılmış olan tecavüzleri onaylamadığını da belirtiyordu⁷.

¹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S. 22, ves. 557; Zeki Sarhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. II, Ankara 1994, s. 428; Notada Mustafa Kemal Paşa'nın ve Kilikya'da meydana gelen hadiselerden ve tecavüzlerden sorumlu olduklarından şüphe edilemeyecek olan 'sözde milliyetçi hareketin'!!! diğer seflerinin Osmanlı hükûmeti tarafından hoş görülmediğinin belirtilmesi isteniyordu.

² **BOA, DH-KMS**, No: 59-1/48, lef 7. (11 Zilkade 1338); Posta ve Telgraf ve Telefon İdaresi iki mitralyözle, İngiliz ordusuna mensup seksen, doksan kişilik bir bölük Hint askeri tarafından işgal edilmişti. Telgraf idaresindeki yabancı kontrolü iki ay sonra had safhaya ulaşmış, bu tarihte, alınan bütün şifre telgrafnamelerin kendilerine teslim edilmesini istemişler ve telgrafnamelerin ait oldukları makamlara kendi karargâhları tarafından teslim edileceğini bildirmişlerdi. **Aynı belge**, lef 5.

³ Galip Kemalî Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, İstanbul 1957, s. 48-49.

⁴ Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. I, Ankara 1987, s. 205.

⁵ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, İstanbul 2001, s. 81.

⁶ Salih Paşa, Osmanlı Senatosunda anayasa konularında ileri sürdüğü görüşlerle tanınmış, "çok ah-lâklı" bir insandı, ama Başbakan olacak nitelik ve yetenekten yoksundu. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'e göre, Salih Paşa, Türk tarihinde en talihsiz sadrazamdı; "karakter gücüne ve yeteneğe sahip olmadığı gibi, uzlaşmanın imkânsız olduğu bir dönemde iktidara gelmişti. Sonyel, **a.g.e.**, s. 205. Ali Fuat'ın (Türkgeldi) anlattığına göre, sadareti zorla kabul etmişti. Sadaret için davet olunduğunu anlayınca ağlamaya başlayarak bunu kabul etmeyeceğini kesinlikle beyan etmiş; Ali Fuat, kabul etmezse iktidara yine Damat Ferit'in getirileceği ve bunun doğuracağı acı sonuçlara değinerek onu ikna etmiş ve zorla Padişahın huzuruna sokmuştu. Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1987, s. 257.

⁷ Söylemezoğlu, **a.g.e.**, s. 49-50.

İngiltere Başbakanı Lloyd George, Londra Konferansı'nın 28 Şubat 1920 tarihli oturumunda artık güçlerini gösterme zamanının geldiğini, 5 Mart'taki oturumda ise Maraş olaylarının büyük devletlerin prestijine leke sürdüğünü öne sürmüştü⁸. Aynı tarihte İstanbul'da bulunan İtilâf Devletleri Yüksek Komiserlerine gönderilen talimat tasarısında, Kilikya'daki Ermeni katliamını önlemek ve suçluları cezalandırmak için hem yerinde hem de İstanbul'da tedbir alınmasına karar verildiği, Kilikya'daki tedbirlerden Fransa'nın sorumlu olacağı, İstanbul'da ise Hükûmet binalarının işgalinin, Sadrazam ile bazı nazırların tutuklanmalarının düşünüldüğü bildirilerek bu konudaki görüşleri soruluyordu⁹. Bununla ilgili olarak İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck'in 29 Şubat'ta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a çok gizli ibaresiyle gönderdiği yazıda "direnişi kırmak için İstanbul Hükûmeti nezdinde boş yere teşebbüslerde bulunmaktansa İstanbul'un fiilî olarak işgal edilmesi gerekeceği"¹⁰ bildiriliyordu.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon da, Avam kamarasında yaptığı bir konuşmada işgalin habercisi olan şu sözleri söylüyordu; "...Türkiye hükûmeti ve Türk kuvvetleri tarafından mütareke bariz bir surette ihlâl edilmiştir. Pek çok defalar hasmane tecavüzat vaki olmuştur. Payitahtla Anadolu'daki Kuvâ-yi Milliye arasında suret-i daimede esliha ve kuvâ-yı müselleha nakledilmiştir. Türk zabitanı sokaklarda öyle bir tavır takınmışlardır ki bu ancak amirlerinden telakki eyledikleri emrin neticesi olabilir"¹¹. Yine Lord Curzon'a göre, Türklerin özellikle Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde giderek büyüyen Kuvâ-yi Milliye hareketinin İngilizlere kafa tutan tavrı İstanbul'un işgaline sebep olmuştu ve İstanbul'un işgali müttefiklerin kararlılığının ve gücünün ispatı olacaktı¹².

Lord Curzon bunları aldığı istihbarat raporlarına dayanarak söylüyordu. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir John de Robeck, 1 Mart'ta Lord Curzon'a gönderdiği gizli yazıda, gizli bir kaynaktan sağlamış olduğu bilgiye dayanarak Maraş bölgesindeki Fransız güçlerine saldıran Milliyetçi

⁸ Biçe Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Ankara 1994, s. 64.

⁹ Bilâl N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, C. 1, Ankara 1992, s. 410.

¹⁰ Aynı yer, s. 411.

¹¹ **Alemdar**, 15 Mart 1336, No: 453-2753.

¹² Zekeriyâ Türkmen, "İstanbul'un İşgali Ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVIII, S. 53 (Temmuz 2002), s. 361.

milis gücüne silah ve mermileri Osmanlı Harbiye Nezareti ile Osmanlı kordulu ve tümen komutanlarının sağladığını bildiriyordu¹³. Fransız basınının bile, Kilikya'da Ermenilerin katledildiği yolundaki İngiliz propagandalarına ihtiyatla yaklaştığı, gerçekte İngiltere'nin Türklere gözdağı vermek istediği, İstanbul'un işgalinin hiç bir fayda sağlamayacağı, Fransız kamuoyunun işgali sanki Fransa'ya karşı girişilmiş gibi gördüğü de gerçektir¹⁴.

İngiltere ile Fransa arasındaki nüfuz mücadelesinde İngilizler bir adım öne geçmişler hatta Fransızların meşhur Generali d'Esperey, İngilizlerin şikâyetleri sonucunda Fransız hükümeti tarafından görevden alınmış yerine 5 Nisan'da General Nayral de Bourgon atanmıştı¹⁵. d'Esperey, General Wilson'un komutası altındaki Müttefik Kolordu'dan 122. Fransız Tümenini ve ayrıca iki taburu ayırıp kendi komutası altına almıştı. O, Fransız askerlerinin, müttefik olsa bile, yabancı bir komuta altında olmalarını istemiyordu. Türk basınına verdiği bir demeçte de, Yüksek Konsey'in Fransız görüşünü benimseyerek, Türklerin İstanbul'da kalmalarına karar verdiğini söylemişti¹⁶. Fransız Yüksek Komiseri Defrance'a gönderilen de Robeck ve Wilson ile birlikte çalışılması emrini de reddeden d'Esperey, askerî operasyonu kendisinin yönetmesini istemiş ancak İngiliz Generali Milne'den, "Hükümetimin talimatına göre İstanbul'da harekâta bulunmak için hiç kimseden emir telâkki edemem"¹⁷ cevabını almıştı.

İşgal, Panislamist eğilimlerin ve giderek güçlenen bolşevik yayılcılığının bölgesel çıkarlarını tehdit edici boyutlara ulaştığına ve tüm bu olumsuz gelişmeleri İstanbul'dan kontrol ve denetim altına alabileceğine inanan İngilizler'in plânı da olabiliyordu¹⁸. Misâk-ı Millî'nin ilânı ve Maraş olayları görünür sebepler olmaktan başka bir anlam ifade etmiyordu¹⁹.

¹³ Salâhi R. Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Ankara 1995, s. 67.

¹⁴ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı Ve Fransız Kamuoyu**, Ankara 1988, s. 96, 97, 99.

¹⁵ Türkmen, **a.g.m.**, s. 363.

¹⁶ Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul**, İstanbul 1994, s. 101.

¹⁷ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1991, s. 227.

¹⁸ Ünsal Yavuz, "İngiliz ve Fransız Resmî Belgelerinde İstanbul'un İşgalini (16 Mart 1920) Hazırlayan Gelişmeler", **Bellekten**, LVI, S. 217 (Aralık 1992), s. 984.

¹⁹ **Gösterilen yer**, Yazar, "İstanbul'un işgalinde Ulusal Ant geçerli etken olmadığı gibi, Maraş olaylarının ise, İngiliz diplomasisinin, işgal kararını bağlaşıkları ile birlikte alabilmek için görüşme masasına getirerek, işgalin hazırlayıcısı olan gerçek nedenleri gizlemekte ustaca kullandıkları bir politik araç olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır" demektir.

Hükûmet gazetelerde yayınlanan resmî tebliğinde ise işgalin geçici olduğunu, İtilâf Devletleri'nin niyetinin saltanat makamının nüfûzunu kırmak değil aksine o nüfûzu desteklemek ve sağlamlaştırmak olduğu, Türklerin İstanbul'dan mahrum edilmeyeceği fakat karışıklıklar ve öldürme gibi olaylar olursa bu kararın değişeceğini, bu nazik zamanda herkesin kendi işine gücüne bakarak Osmanlı Devletinin enkazından yeni bir Türkiye ortaya çıkarmak için son bir ümidi cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin aldatmalarına kapılmaması ve saltanat makamının emirlerine uyulması isteniyordu. Müttefik Kuvvetler Komutanı General Wilson da 'İstanbul Ahali-sine' başlığıyla yayınlanan bildirisinde izinsiz silah taşımanın kesinlikle yasaklandığı, sekiz santimden uzun bıçak ve hançerlerin silah sayılacağı, her türlü toplantının kesinlikle yasak olduğu ve bu emirlere uymayanların Divan-ı Harb-i Örfi'ye verilerek idamla cezalandırılacaklarını belirtiyordu. Yine işgalcilerin bir duyurusu, İtilaf Devletlerinin Galata'daki pasaport dairesinden vize almadan Anadolu-feneri-Pendik hattından öteye seyahat etmenin yasak olduğunu bildiriyordu²⁰.

Bosphore gazetesinde, "Hareket-i Milliye ve Müttefikler" başlıklı yazıda İngiltere, Fransa, İtalya Yüksek Komiserlerinin dünkü beyannamesinin müttefiklerin millî hareket hakkındaki hissiyatının açık bir belirtisi olduğu ifade ediliyordu. Mustafa Kemal'in itibarını kaybettiği ve en kör taraftarlarının da artık gerçeği anlamaları gerektiğine dikkat çekilerek; " Ah! Eğer Türkler mütarekeden sonra olsa bile hulûs ve samimiyet ile akıl ve mantığa rücû etseler idi elyevm vaziyet ne kadar başka türlü olacak idi" denilerek hayıflanılıyordu²¹. *Orient News* gazetesine göre de Anadolu hareketi, İttihat ve Terakki komitesinin halefleri tarafından idare ediliyordu ve bu teşkilat önderlerinin Bolşeviklerle de temasta bulduklarına asla şüphe yoktu. Bunların takip ettikleri siyaset anarşi ihdas etmek ve müttefikler aleyhinde ihtilâl çıkarmaktı. *Fransızca İstanbul* gazetesi de İstanbul'un işgaline İttihatçıların neden olduğunu yazıyor ve şu yorumu yapıyordu; "Türkiye Harb-i Umumi'ye iştirakına ve Enver ile Talat'ın cinnetine rağmen yaşayabilir. Fakat bu, takip edeceği hatt-ı harekete bağlıdır. Eğer Anado-

²⁰ *Alemdar*, 17 Mart 1336, No: 455-2755.

²¹ *Alemdar*, 18 Mart 1336, No: 456-2756.

lu'da hristiyanların katliamı, İtilâf askerlerine karşı tecavüzat ve yolsuzluklar devam eyleyecek olur ise, bunların failleri hasta adamın seng-i mezarına "Türkiye ölmüştür" kitabesini yazacaklardır"²².

İngiliz basınında çıkan haberler de İngiliz kamuoyuna işgal gerekçelerini bildiriyordu. İşgalin sorumluluğu adeta günah keçisi yapılan İttihat ve Terakki'ye yükleniyor; "Millî organizasyona başlayan bu adi adamlar (M. Kemal ve arkadaşları) ne hükûmete ne de sultana itaat etmiyorlar. Kendi halkının ızdırabına sebep oluyorlar. İstanbul Üniversitesi konferansları da bu hareketi artırdı. İstanbul'un Türklerde kalacağını söyledik. Hristiyanlara saldırmayın, olay çıkartmayın dedik, fakat dinlemediler. En sonunda işgal zorunda kaldık"²³ denilerek işgal haklı gösterilmeye çalışılıyordu.

İşgal harekâtı gece yarısından sonra başlamıştı²⁴. Sabah saat 10'a kadar işgali planlanan yerlerin çoğu işgal edilmiş, tutuklanacak kimselerin bir çoğu tutuklanmış, sıkıyönetim ilân edilmiş bulunuyordu. 16 Mart sabahı erken saatlerde yapılan tutuklamalar tutuklunun evine korku salacak şekilde yapılıyor, bu kimseler gecelik kıyafetleriyle götürülüyorlardı. Fransız Yüksek Komiseri Defrance da İngilizlerin işgali büyük bir çalımla yürütüklerini söylemişti²⁵.

İşgal edilen yerlerden birisi de Şehzadebaşı'ndaki mızıkâ karakoluydu. Buraya yapılan baskın sırasında çatışma çıkmış ve 5 Osmanlı askeri ölmüş 9 veya 12 kadarı da yaralanmıştı. Bir İngiliz askeri ölmüş, bir subay yaralanmıştı. Osmanlı askerlerinin bazıları yataklarında süngülenerek öldürülmüşlerdi. Burası yalnızca mızıkâ karakolu değil, aynı zamanda 10. Kafkas Tümeninin karargâhıydı. İngilizlerin burayı basmalarının nedeni de Tümen Komutanı Yarbay Kemalettin Sami Beyi tutuklamak üzere aramalarıydı. Ancak onu bulamadılar²⁶. İngilizler Meclisi de basmışlar başta Rauf (Or-

²² **Alemdar**, 19 Mart 1336, No: 457-2757.

²³ Ergün Aybars, "Millî Mücadele'de İngiliz Basını", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IV, S. 12 (Temmuz 1988), s. 623, 624.

²⁴ İşgale en çok sevenlerin başında Ermeni ve Rum azınlıklar geliyordu. Azınlıkların işgal karşısındaki tutumları için bkz. Stefanos Yerasimos, **İstanbul 1914-1923**, İstanbul 1996, s. 134-144.

²⁵ Sina Akşin, **İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet**, (1919-1920), İstanbul 1992, s. 404-405, 410.

²⁶ **Aynı yer**, s. 406-407; Yazar, karşılıklı çatışma durumunun, bir kısım askerlerimizin, söylediği gibi, yatakta öldürülmüş oldukları gerçeğini değiştirmedini de belirtmektedir. *Hâkimiyet-i Milliye* yazarlarından Arif Oruç da 17 Haziran 1920'de yazdığı yazıda bu acıklı olayı dokunaklı bir şekilde hi-

bay) ve Kara Vasıf Beyler olmak üzere birçok kişiyi tutuklayarak Malta'ya sürmüşlerdi²⁷.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'un işgal edilmesine ve Meclis'in basılmasına çok sert tepki göstermiş ve Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının tutuklanmalarını emretmişti. Erzurum'da bulunan Yarbay Rawlinson bunların başında gelmekteydi²⁸. İşgali protesto etmek amacıyla gönderdiği yazıda da İstanbul'un İtilâf Devletleri'ne mensup askerî kuvvetler tarafından resmen ve zorla işgal edilmiş olmasını, "Millet-i Osmaniyenin hakimiyet ve hürriyet-i siyasiyesine havale edilen bu son darbe, hayat ve mevcudiyetini, ne bahasına olursa olsun, müdafaa etmeğe azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade, yirminci asr-ı medeniyet ve insaniyetinin mukaddes addettiği bütün esasata, hürriyet, milliyet, vatan hissiyatı gibi bugünün cemiyat-ı beşeriyesine esas olan bütün umdelere ve bu umdeleri vücuda getiren vicdan-ı umumi-i beşere racidir"²⁹ şeklinde nitelendirmişti. Yine Mustafa Kemal Paşanın Karabekir'e, "bu telgrafı bir dakika tehîr eden hain-i vatandır" ibaresiyle çektiği telgrafta "Geyve Boğazı'nın işgali ve demiryolu köprüsünün tahribi, Geyve, Ankara, Pozantı mıntikasındaki demiryolu hat ve malzemesine el koymak üzere hat boyundaki İtilaf kuvvetlerinin silahlarının alınarak tutuklanmaları, Konya'da Anadolu hat komiser yardımcısının derhal demiryollarına el koyması ve emrine uymayan memurları cezalandırması, İstanbul ile tel hatlarının çoğu Geyve'den geçtiğinden, Geyve santralinin askerlerce derhal işgal"³⁰ edilmesini bildirerek karşı önlemlerini almıştı.

kâye etmişti. Yaralı bir askerle konuşmanın nakledildiği yazı şöyle bitiyordu; "Zavallı gencin süngü şerhalarından kan öbeklenen göğsü kabardı. Yavaşça göz kapaklarını indirdi. -Yanıyorum efendi. İngiliz etti bunu... Ve sonra tebessüm etmeye çalışarak kanlı elini Anadolu'ya doğru uzattı: -Ninemin yaşlı gözleri yollara bakar. Ona da deyin ki... Bir saniye için koğuş sakinleşti. -Ona da deyin ki, Nasuh adlı oğlunu, İngilizler yatakta süngüledi..." **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal**, Ankara 1992, s. 147.

²⁷ Bilâl N. Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Ankara 1985, s. 160-175.

²⁸ Aynı yer, s. 176; Yazar, İstanbul'un işgal edildiği haberini alarak Kâzım Karabekir Paşa'nın yanına gelen Erzurum Valisi Reşit Beyin korku içinde "Acaba Rawlinson da şimdi Erzurum telgrafhanesini işgal ile haberleşmeyi kontrol altına alırsa, ne yaparız?" dediğinden bahsederek, Vali'nin, Erzurum'da 15 bin kişilik kolorduya bir İngiliz yarbayının tek başına meydan okuyarak telgrafhaneye el koyabileceğini düşünebildiğini belirterek Mustafa Kemal Paşa'nın böyle bir yılgınlık hâli içerisinde bulunan bir ortamda tutuklama emirlerini verdiğine dikkat çekmektedir.

²⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. I, Ankara 1986, s. 556.

³⁰ Akşin, **a.g.e.**, s. 425.

İtilâf Devletleri'nin İstanbul'da giriştikleri keyfî uygulamalar, Avrupalıların Türklere hangi gözle baktıklarını göstermesi açısından kayda değerdir. İnsanî hayrete düşüren faaliyetlerini pervasızca yürütmekten çekinmiyorlardı.

Sükûn, nizam ve asayiş sağlamak bahanesiyle İstanbul'u işgal edenler, bizzat düzensizlik ve asayişsizliğin kaynağı haline geleceklerdi. İşgali gerçekleştirdikleri sırada Galata köprüsü muhafaza memurlarından Şuayip Efendi'nin Fransız askerleri tarafından öldürülmesi³¹, daha şehri ilk işgal ettikleri gün arabasına bindikleri bir arabacıyı döverek arabadan atan beş İngiliz askerinin³² davranışı ileride yaşanacakların da işaretiydi. Çamlıca gibi şehre hakim tepelere mitralyöz ve makineli tüfekler yerleştirip³³, gayr-i müslim unsurların şikâyetleri sonucunda müslüman halkın evlerinde aramalar yaparak silah bulunan ev sahiplerini tutuklayan İngilizlerin³⁴ niyetinin pek de halisane olmadığı anlaşılıyordu. Meskûn olduğunu bildikleri yerlerde bile askerî manevra ve top atışı yapmaktan çekinmeyen İngilizler³⁵, müslüman Türklere karşı İngiliz askerlerinin gerçekleştirmiş olduğu saldırılara dair izahat vermekten dahi kaçınıyorlardı³⁶.

Gayr-i müslim unsurların bu gibi şikâyet ve isteklerini yerine getirmede pek istekli olduklarını gördüğümüz işgalcilere, azınlıklara mensup kişilerin yardımcı olmaları da sık rastlanan olaylardandı. Kartal'da birçok evde arama yapan İngiliz müfrezeleri Kartal bölük kumandanı İzzet Bey'in evini dahi aramaktan çekinmemiş, iki tabancasına da el koymuştu³⁷. Bu arama sırasında İzzet Bey evden yüz metre uzakta tutulmuş ve İngiliz elbisesi giymiş iki Ermeni ve bir sivil Türk'le bazı Hint askerleri de hazır bulunmuştu³⁸.

³¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 39/47, lef 2. (9 Şaban 1338); İşgal gecesi Galata köprüsü altında telgraf tellerinin korunması için nöbet tutmakta olan 15. Nakliye bölüğü askerlerinden Jakob Javel'in üç defa durmasını ihtar ettiği halde durmayan Şuayip Efendi'yi öldürdüğü anlaşılıyordu. Yapılan soruşturma sonucunda Şuayip Efendi'nin üzerinde yalnız 'Köprü Muhafızı' yazılı ceket olduğu, yabancı askerlerin işgal dolayısıyla saat 24'de geldikleri, bu gibi memurların yabancı askerler tarafından tanınmadığı Polis Müdüriyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne bildiriliyordu. *Aynu belge*, lef 1.

³² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 35/42. (26 Cemâziyelâhir 1338)

³³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 35/43. (26 Cemâziyelâhir 1338)

³⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 36/32. (7 Receb 1338); Gayr-i müslimler, dörtüüz kişilik bir İslam çetesinin Fener'e gelerek köyün gayr-i müslim ahalisini katl ve evlerini yakacakları şeklinde şikâyetle bulunmuşlardı.

³⁵ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 36/39. (8 Receb 1338)

³⁶ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 36/40, lef 2. (8 Receb 1338)

³⁷ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 37/13. (16 Receb 1338)

³⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 38/7, lef 2. (21 Receb 1338)

Yeşilköy’de uçaklara tahsis edilmiş olan alanı korumakla görevli Sene-galli Fransız nöbetçi askerinin durmasını ihtar ettiği fakat dil bilmediği için anlamayıp durmayan Mustafa adlı kişi açılan ateş sonucu ölmüştü³⁹. Fransız Fevkalade Komiserliği nezdinde yapılan girişimde, nöbetçilerin uçaklara tahsis edilmiş bu alana kimseyi sokmamak hususunda kesin emir aldıkları, emirleri yerine getirmelerinin tabî olduğu bildirilerek, Osmanlı teb’ası nöbetçilerin ihtarına uydukları ve saklanmak veya yere yatmak suretiyle yasaklanmış bölgeden geçmeye çalışmadıkça bu gibi durumların tekrarlanmayacağı yolunda cevap alınmıştı⁴⁰. İşgalcilerin nezdinde müslüman Türklerin hayatının kıymet-i harbiyesi bulunmuyordu.

Kendi aralarında ettikleri kavgalarla da şehrin asayişini ihlâl eden işgalciler⁴¹, halkın mal ve ırzına saldırmaktan da geri durmuyorlardı. 17 Mayıs 1920 tarihinde İngiliz polis memurlarından biri İçerenköy’de kasaplık yapan bir Türk’ün kapısını kırarak evine girmiş ve karısına saldırmış, feryatlar üzerine yetişen komşuların İçerenköy Jandarma karakoluna haber vermele-riyle, karakol kumandanı beraberinde bir askerle gelerek İngiliz polisin silahını almış ve tutuklayarak İngiliz Polis Kumandanlığına teslim etmişti⁴².

Silâh bulunduran ve taşıyanlara karşı tahammül göstermeyen işgalciler, İçerenköy, Bostancı, Sahrayı Cedîd, Kısıklı mevkiileri reji muhafaza memurlarına verilen silah vesikalarının İngiliz kumandanlığınca da tasdik edilmesini istiyorlardı⁴³. Yaptıkları aramalarda yalnızca silah ve cephaneyi değil işlerine gelen birtakım eşyaları da çuvallara doldurup götürmekten⁴⁴ çekinmeyen işgalcilerin, Tuzla’da halkın bayram münasebetiyle silah atması nedeniyle yaptıkları aramalarda silâh ve mavzerlere el koymaktan başka, çorap, mendil, havlu gibi eşyalarla ziynet altınlarını da aldıkları görülmüyordu⁴⁵. Üsküdar Bulgurlu’da Hüseyin Ağaya ait ağıla gelen beş silah-

³⁹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 36/64, lef 1. (14 Receb 1338)

⁴⁰ Aynı belge, lef 2.

⁴¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 38/27. (25 Receb 1338); Beyoğlu’nda gezen üç sarhoş İngiliz aske-rine müdahale eden İngiliz polisleri ile aralarında çıkan kavgada kurşun ve kasaturayla yaralanmalar olmuş, yaralılar İngiliz hastanesine nakledilmişlerdi.

⁴² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 40/74. (29 Şaban 1338)

⁴³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 41/9. (3 Ramazan 1338)

⁴⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 41/34. (12 Ramazan 1338)

⁴⁵ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/16. (6 Şevval 1338)

lı İngiliz askerinin tehditle yedi Osmanlı altın lirası, yedi gümüş çeyreği ve beş adet yüz kuruşluk kağıt parayı, bir gümüş saati ve bir tabancayı gaspetmeleri de⁴⁶ sıradan bir olaydı. Yabancı askerlerin yollarda ne görseler avuçlayıp ceplerine atmak gibi alışkanlıkları da vardı. İşportacıların arabalarını dağıtıp, kahkahalarla karışık küfürler savuruyorlardı⁴⁷. Resmen yağmacılık yapıyorlardı.

İngiliz askerlerinin Ümraniye’de ezan okuyan bir müezzine ateş açmaları da⁴⁸ dinî hoşgörülerinin seviyesini gösteriyordu. Gerekeç gösterilmeden tutuklamalar yapılıyor⁴⁹, Kuvâ-yi Milliye’ye katılmalarından endişe edilen subaylar da bundan nasiplerini alıyorlardı⁵⁰. Kartal Bölük Kumandan vekili Haydar Efendi ile kaza kaymakamı Hamid Bey’in İngilizler tarafından tutuklanıp hapsedildikten 12 saat sonra serbest bırakılmaları fakat tekrar tutuklanarak Dersaadet’e sevkolunmaları⁵¹ da keyfî uygulamalara bir örnek teşkil ediyordu. Bir yandan asayişin sağlanması için Osmanlı makamlarından talepte bulunan, öte yandan Jandarma karakollarını kuşatıp silahlarına el koydukları askerleri görevlerini yapmaktan alıkoyan İngilizlerin⁵², iyi niyetli olmadıkları açıktı.

3 Temmuz 1920’de Çubuklu’ya çıkarılan 800 kişilik bir Yunan müfrezesi iki gün önce Beykoz’a çıkmış olan tahminî 3000 kişilik İngiliz askerleriyle birlikte Dudullu’da İngiliz mıntıkasına taarruz eden Kuvâ-yi Milliye’ye karşı savaşıyordu⁵³. İstanbul’daki müslüman halkın Rum azınlığa karşı hazırlandıkları bahanesiyle Yunanlılar tarafından Rumlara 3000 silah dağıtılması⁵⁴ da Yunanlıların İstanbul üzerindeki emellerinden vazgeçme-

⁴⁶ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 43/1. (18 Şevval 1338)

⁴⁷ Malik Aksel, *İstanbul’un Ortası*, Ankara 1977, s. 137.

⁴⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/43, lef 2. (11 Şevval 1338)

⁴⁹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/60. (16 Şevval 1338); 3 Temmuz 1920’de İstanbul valiliğinden Dahiliye Nezareti’ne yazılan yazıda Kartal kazası kaymakamının bilinmeyen sebeplerden dolayı İngilizler tarafından tutuklandığı bildiriliyordu.

⁵⁰ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/71, lef 1. (7 Şevval 1338); Dahiliye Nezareti’nden Sadaret’e yazılan yazıda, Maltepe Tayyare Endaht Mektebi zabitanının evleri ve üzerleri arandıktan sonra İngiliz ordusundaki Hint askerleri tarafından tutuklanmalarının bu zabitelerin Kuvâ-yi Milliye’ye katılarak kendileri aleyhinde bir harekette bulunmalarını önlemek amacı taşıdığı bildiriliyordu.

⁵¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 43/7, lef 1. (18 Şevval 1338)

⁵² BOA, DH-KMS, No: 50-3/35, lef 11. (22 Receb 1338)

⁵³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 43/10. (19 Şevval 1338)

⁵⁴ BOA, DH-KMS, No: 49-2/74, lef 1. (13 Rebiyülâhir 1339)

yeceklerine işaret ediyordu. İstanbul'dan başka Trakya üzerinde de hak iddia ettiklerinin bir göstergesi de, Sirkeci istasyonundan Edirne'ye giden tren yolcularının seyahat vesikaları Fransız zabıtasınca vize edildiği halde, 29 Haziran 1920 tarihinden beri Yunan konsolosluğundan da vize alınmasının şart koşulmuş olmasıydı⁵⁵.

Asayiş sağlamak bir yana aksine asayişsizliğe davetiye çıkaran işgalcilerin uygulamaları sosyal hayatı da olumsuz yönde etkiliyordu. İşgal kuvvetleri yoğunlukla Beyoğlu bölgesinde olmak üzere kışla, yabancı okul, hastane gibi kurumlarla bazı otel ve özel binalara hukuk dışı yollarla yerleşmişlerdi. Üst düzey İtilâf yetkilileri ve subaylar, beğendikleri bazı özel meskenleri zorla tahliye ettirerek kendileri oturmuşlardı⁵⁶. Bu uygulamalar neticesinde mesken sıkıntısı had safhaya ulaşmış, "Ey gaddar ev sahipleri" başlığıyla ilanların bile dağıtılmasına yolaçmıştır. İlanlarda, bundan sonra sahip oldukları evleri kiraya vermek hususunda gaddarane davranacak olanların teşkil edilen komite tarafından evleri yakılarak kendilerinin de meskensiz bırakılacakları ihtar ediliyordu⁵⁷.

İtalya'dan gelecek olan askerî kuvvetler için Sanayi-i Nefise mektebiyle Sıhhiye müzesinin bir an evvel boşaltılması, Millî Ta'lim ve Terbiye Cemiyetine ait binanın da polis tarafından sahibi buldurularak anahtarının kaldırılmasının sağlanması aksi takdirde Saraçhane anbarının işgal edileceği yolundaki 27 Nisan 1920 tarihli Sadaret tezkeresi⁵⁸ de manidardı. Sıhhiye müzesine ait eşyalar nakledilecek başka yer olmadığından müdüriyet binasının bir odasına konulmuş⁵⁹, Sanayi-i Nefise mektebinin de Eczacı ve Dışçı mekteplerine nakledilmesi kararlaştırılmıştı⁶⁰. İşgalcilerin mektepleri ve müze gibi yerleri işgal etmeleri kamu düzenini de bozuyor, olağanüstü şartlar nedeniyle zaten doğru dürüst yapılamayan eğitim ve öğretimin akşamına yolaçıyordu.

⁵⁵ BOA, DH-KMS, No: 59-1/40, lef 2. (16 Şevval 1338)

⁵⁶ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara 1998, s. 4; Eserde, 'Kamuya ve Kişilere Ait Binaların İşgali' s. 11-18 başlıklı bölümde İtilaf Devletlerinin sözkonusu binaları işgal ederken sergiledikleri keyfi davranışlar belgelerle ortaya konulmaktadır.

⁵⁷ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 44/88. (27 Zilkade 1338)

⁵⁸ BOA, DH-KMS, No: 49-2/72, lef 10. (10 Şaban 1338)

⁵⁹ Aynı belge, lef 11.

⁶⁰ Aynı belge, lef 14. İtilaf kuvvetlerinin bu keyfi mesken işgallerinin hanedan mensuplarına kadar ileri götürüldüğüne dair ayrıntılı bilgi için bkz. Türkgeldi, a.g.e., s. 175-176.

İngiliz askerî kıtasına ait telefon tellerini kesmek maddesinden yargılanan ve ağır hizmette istihdam edilmek suretiyle İngiliz Divan-ı Harbince altı ay mahkumiyetine karar verilen Yakacıklı Muhammed Hakkı Bostancı hapisanesine gönderilirken⁶¹, ellerinde Polis Müdüriyet-i Umumiyesince tasdik edilmiş İngiliz belgeleri olan gayr-i müslimler de işgalcilerle işbirliği yapıyorlardı⁶².

Kartal’ın Soğanlık köyünde hırsızlık, yaralama ve öldürme suçlarını işleyen iki İngiliz askeri idamla cezalandırılmışlardı. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı bu cezaları onaylamış ancak birini müebbed hapse çevirmişti⁶³. Anlaşılan hırsızlık, gasp, ırza tecavüz gibi suçları görmezden gelen İngilizler örtbas edilemeyecek bu gibi durumlarda ceza vermekten kaçamıyordu.

İşgalcilerin, Osmanlı askerî kıtalarından çeşitli tarihlerde aldıkları silahların mühim bir miktarını Kağıthane’de Terkos Su Şirketi Kumpanyasına ait fabrikanın içi ve dışındaki kuyulara atmış olması⁶⁴ bu silahların az da olsa bir gün kendilerine karşı kullanılabilmesi ihtimalinden ne denli çekindiklerini gösteriyordu.

İşgalcilerin ve başta İngilizlerin Türklere karşı bu katı tavrı Yunanlılara da cesaret veriyordu. Kadıköy’de ailesiyle birlikte seyahat eden Rüsûmat memuru Süleyman Efendi’nin üç Yunan askeri tarafından elleri bağlandıktan sonra gözü önünde ailesine tecavüz edilmesi hatta, “Yalnız sana değil Kadıköy’deki memurlarınıza da aynı muameleyi yapacağız. Defolun buradan gidin; biz sizi birden öldürmeyeceğiz. Her gün birer parçanızı kesmek suretiyle öldüreceğiz”⁶⁵ şeklinde tehditler savurmaları durumun vahametini gözler önüne seriyordu. İngilizlerin Rumların ihbar ettiği evlerde aramalar yapmaları⁶⁶ tepki topluyor, azınlıkların işgalcilerle işbirliği yapması hoş

⁶¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 46/8, lef 1. (6 Muharrem 1339)

⁶² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 46/20, lef 2. (13 Muharrem 1339); Elinde bir İngiliz belgesi olan ve tercümanlık yapan Filipos adlı Ermeni tercümanın, Maltepe karakol kumandanı ile eşraftan dört kişinin tutuklanmalarına öncülük ettiği anlaşılıyordu.

⁶³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 49/44, lef 1. (20 Rebiyülâhîr 1339)

⁶⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 51/39, lef 1. (22 Cemâziyelâhîr 1339)

⁶⁵ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 53/11, lef 3. (5 Şaban 1339)

⁶⁶ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 53/37, lef 14. (22 Şaban 1339); Belgede şöyle deniyordu; ‘sırf Fener Rumlarının eser-i teşvikatı üzerine mükerreren bu yolda icra-yı taharriyatta bulunulması ma’sum ve bî-günah olan ahali-i İslamiye üzerinde pek fena tesîr hâsıl eylemekte ve istirahat-ı umumiye-yi de selb etmekte olmasına binaen...’

karşılanmıyordu. İşgalden önce, 7 Eylül 1919'da İstanbul'a sahip olmak amacıyla "İstanbul Rum Mebusları" adı altında 40 kişilik bir Rum parlamentosu oluşturan, gönüllü olarak Yunan ordusuna katılan, çeteler kurarak müslüman halka, hatta karakollara saldıran Rum azınlığın⁶⁷ işgalcilerle işbirliği yapması hiç de şaşırtıcı değildi.

Tuzla'da bir Yunan subayı ezan okuyan müezzine ateş ediyor, Yunanlıların mukaddesat-ı İslamiye'ye hücum ve hakaretleri⁶⁸ ayyuka çıkıyordu. Müslüman halka saldırarak yaralayan, feslerini yere atarak çiğneyen birtakım Yunan askerlerinin bölüklerinden firar etmiş oldukları anlaşılıyordu⁶⁹.

İngilizlerin Gebze'de kendilerine silah çekeceği korkusuyla bir çobanı dahi tutuklamaları⁷⁰ tam bir işgalci psikolojisi içinde olduklarını gösteriyordu. Yunan Bahriye subaylarından Malamatini Dimitri'nin Maltepe'de cadde üzerinde havaya ateş açıp kendisine müdahale etmek isteyen polislere de saldırmışından⁷¹ sonra götürüldüğü karakoldan kendisine İngiliz polisi süsü veren birisi tarafından çıkarılmak istenmesi⁷², daha önce İngilizlerin bu nevi müdahaleleriyle suç işlemiş olan azınlıkların ve başkalarının karakollardan alınıp serbest bırakıldıklarının da deliliydi. İngiliz himayesinde olmak her türlü tehlikeye karşı bir zırh vazifesi görüyordu. Zincirlikuyuda Bahçıvan Kanber Ağanın evini basan İngiliz jandarmalarıyla yarılarındaki büyük ihtimalle azınlıklara mensup tercümanları⁷³, Topçular mahallesinde oturan askeriyeden emekli Mustafa Beyin evini basarak iki tabanca ve mermilere el koyanların İngiliz elbisesi giymiş olmaları⁷⁴, hatta ve hatta içki içip din ve devlet aleyhine konuşan ve İngiliz istihbarat memurları olduklarını söyleyen ve İngilizlerle bir ilgileri olmadığı anlaşılan Cemal ve Muzaffer adlı kişilerin varlığı⁷⁵, hemen herkesin bu zırhtan yararlanmak istediğine işaret ediyordu.

⁶⁷ Sabahattin Özel, "Millî Mücadele'de Yunanistan Ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri Ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", *Askerî Tarih Bülteni*, S. 40, (Şubat 1996), s. 3, 6, 7.

⁶⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 53/80, lef 2. (23 Ramazan 1339)

⁶⁹ BOA, DH-KMS, No: 60-1/81, lef 7. (20 Receb 1339)

⁷⁰ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 55/22, lef 3. (19 Zilkade 1339)

⁷¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/41. (17 Muharrem 1340)

⁷² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/44. (17 Muharrem 1340)

⁷³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/55, lef 1. (22 Muharrem 1340)

⁷⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/65. (28 Muharrem 1340)

⁷⁵ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/72. (1 Safer 1340)

İngilizler hemen her işe karışıyordu. İngiliz 84. Fırka Kumandanlığı Üs-küdar Jandarma taburuna mıntıkadaki asayişin temininde gösterdiği başarı dolayısıyla teşekkür yazısı yazıyor⁷⁶, Umum Jandarma Kumandanı Mirliva Ali Kemal Bey de adeta amirlerinden takdir almış bir memur gibi bunu Dahiliye Nezareti'ne bildirirken, “ben de ayrıca takdir ve teşekkürlerimi sundum”⁷⁷ diyordu.

Gebze'de, içlerinde iki de kadın bulunan 23 Rum'un Amasya ve Samsun ahalisinden olup, o taraflardaki Rum ahalinin tehcirinden korkarak İstanbul'a iltica ettikleri ve Kuvâ-yi Milliye'ye mensup olduklarını zannederek jandarma ile çarpıştıkları için cezalandırılmalarının uygun olmadığı şeklindeki İngilizlerin telkini de⁷⁸ işgal İstanbulu'ndan ilginç bir diğer kesitti.

Rumların babasına götüreceği yolunda kandırdıkları bir genç kızı Büyü-kada'daki Rum yetimhanesine götürmelerine İngiliz polislerinin de yardımcı olması⁷⁹ gayri müslimleri hemen her koşulda koruyup kollamak hususunda pek istekli olduklarını tespit etmiş olduğumuz İngilizlerin karıştığı bir başka olaydı. Asayiş bozanlar, işgalcilere sempati ile bakanlar olunca yakalanıp cezalandırılmaları da mümkün olmuyordu. Ancak siyasî mü-lâhazalarla Malta'ya sürülmüş olan kişilerden bazıları firar edince, buldukları takdirde derhal tutuklanmaları istenebiliyordu⁸⁰.

Gebze'de Jandarma ile çatışan Rumlar cezalandırılmazken, bölgedeki Yunan kıtaları müslümanların emvalini Rumlarla müştereken gasp ve karşı çıkanları kadınlara varıncaya kadar sopalarla döverek süngüyle tehdit ediyor, Yunan asker ve subaylarına selam durmaya zorluyorlardı⁸¹. Yunan askerleri caddelerde yüksek sesle “Ayasofya'yı alacağız, Türkleri kovacağız” diye şarkılar söylüyor⁸² bu da müslüman halkın duygularını incitiyordu. İşgalci askerler arasında meydana gelen çatışmalar da, şehirdeki müslüman nüfus arasında yaralanmalara hatta ölümlere yol açabiliyordu⁸³.

⁷⁶ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/95, lef 2. (12 Safer 1340)

⁷⁷ Aynı belge, lef 1.

⁷⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 57/77, lef 6. (15 Rebiyülevvel 1340)

⁷⁹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 57/81, lef 2. (21 Rebiyülevvel 1340)

⁸⁰ BOA, DH-KMS, No: 61-2/22, lef 2. (12 Muharrem 1340)

⁸¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 58/20. (9 Rebiyülâhir 1340)

⁸² BOA, DH-KMS, No: 60-3/4, lef 2. (5 Zilhicce 1339)

⁸³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 62/76. (17 Zilhicce 1340)

Taksim’de, eski topçu kışlasındaki stadyumda yapılan spor müsabakaları dolayısıyla binaya asılmış olan iki Osmanlı sancağının İngiliz ordusuna mensup resmî elbiseli iki asker tarafından çekilip kopartılması ve hakaret edilerek yere atılması gibi olaylar da⁸⁴, işgalcilerin Türklüğe bakış açılarını yansıtıyordu.

İtilâf Devletleri memurlarının posta paketleriyle yurt dışına sikke ve külçeler halinde altın kaçırmalarıysa⁸⁵ sahip oldukları sömürgeci zihniyetin maddî çıkar sağlamak hususunda ne denli mahir olduğunu gözler önüne seriyordu.

11 Eylül 1922’de İstanbul’daki işgalciler askerlerini akşamın saat altısından sabahın saat altısına kadar kışlalarında alıkoyma kararı almışlar ve Türk askerlerinin de aynı uygulamaya tabi tutulmalarını istemişlerdi⁸⁶. Herhangi bir çatışmaya meydan vermemek amacıyla alındığını düşündüğümüz bu kararın, Türk ordusunun 9 Eylül’de İzmir’e girmesinden hemen sonraya rastlaması anlamlıydı. Tabiri caizse, yolun sonuna geldiklerini anladıkları halde Türklere karşı düşmanca tutumlarını değiştirmediklerinin örneklerini veren İngiliz askerleri, Ekim 1922’de müslüman halkın feslerini başlarından alarak hakaret etmiş, Üsküdar’da bir evin penceresine asılmış olan Osmanlı sancağını kanca ile çekip ellerindeki kılıçlarla parçalamışlardı⁸⁷. Adeta utanılacak bir sıfatmışçasına “Sen Türk, Türk” diye hitap ettikleri müslümanlara hakaret etmekten çekinmeyen İngiliz askerlerinin⁸⁸ tavrı münferit olarak nitelendirilmezdi. İngiliz askerlerinin, mensubu oldukları orduya emir ve komuta edenlerden farklı bir zihniyete sahip olduklarını düşünmek fazlaca iyimserlik olurdu.

Bütün bu yaşananlara rağmen, Türk ordusunun kazandığı zaferi kutlayan müslüman Türklerin yaptıkları millî gösteriler sırasında ölçülü davranan Türk güvenlik güçleri hiç bir üzücü olayın meydana gelmesine izin vermemişlerdi. Terkos Rum metropolidinin bu hususla ilgili olarak Polis

⁸⁴ **BOA**, DH-EUM-AYŞ, No: 62/77, lef 1. (18 Zilhicce 1340); Her ne kadar bu iki asker Divân-ı Harb’e verilmişse de bunun tabiri caizse ‘zevahiri kurtarmak’ kabilinden olduğu düşünülebilir.

⁸⁵ **BOA**, DH-KMS, No: 61-2/38, lef 2. (8 Rebiyülevvel 1340)

⁸⁶ **BOA**, DH-KMS, No: 62/44, lef 3. (20 Muharrem 1341)

⁸⁷ **BOA**, DH-KMS, No: 62/65, lef 8. (13 Safer 1341)

⁸⁸ **Aynı belge**, lef 4.

Müdüriyetine gönderdiği teşekkür yazısı⁸⁹, yine Tarabya Rumlarının benzer teşekkür yazısı⁹⁰ Türklere medeniyet dersi vermek isteyenleri utandırmış mıydı bilinmez.

Türkleri ‘medenî’ saymayan ve eskiden beri onlara ‘medeniyet’ getirme iddiası taşıyan Avrupa’nın büyük devletlerinin gerçek amacı yalnızca kendi çıkarlarını korumaktı. Gerçekte, İstanbul’un ‘ikinci kez’ ve ‘resmen’ işgal edilmesinin hedefi, çıkarlarını baltaladığını ve önlerinde büyük bir engel oluşturduğunu düşündükleri Mustafa Kemal ve önderi olduğu millî hareketti⁹¹. İngilizler, millî hareketin başarıya ulaşmasının yolaçabileceği olumsuzlukları düşünmek bile istemiyorlardı. Onların tercihi, millî harekete düşman bir hükümetin başa geçmesi ve millî hareketi bastırma yoluna gitmesiydi⁹². Sonuç olarak İstanbul, çok acılar çekildiği halde “i’tidâlini” koruyabilme başarısını gösteren Türklerin elinde kalacak, sürekli olarak ‘İstanbul’un Türklerin elinden alınacağı iddiasıyla’ isteklerini kabul ettirme çabası içinde olan emperyalistler amaçlarına ulaşamayacaklardı.

⁸⁹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 63/41, lef 2. (25 Muharrem 1341)

⁹⁰ Aynı belge, lef 1.

⁹¹ Akşin, a.g.e., s. 416.

⁹² Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. I, Ankara 1992, s. 469.

